ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№2(1)

2026

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 234 sahifa,
2-fevral, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –"Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

O'quvchilarni intellektual rivojlantirishning psixologik omillari ... 22
Ashurov Ramzidin Ramazonovich

Maktabgacha ta'limda bolaning kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda oila bilan ishlashning nazariy asoslari ... 27
Jumanova Fatima Uralovna, Allaberganova Munisa Begimboy qizi

Maktabgacha ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanishning metodologik asoslari ... 32
Jo'rayeva Nargiza Tairovna, Bekbergenova Yulduz Tanirbergen qizi

Faoliyatli yondashuv asosida maktabgacha 6-7 yoshli bolalarda nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi ... 35
Ziyodullayeva Mohirabonu Ikromjon qizi

Davlat ta'lim muassasalarida manfaatlar to'qnashuvini boshqarishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlari ... 39
Xaybatullaeva Sojidaxon Ziynatullayevna

Umumta'lim maktablarida jismoniy tarbiya darslarining samaradorligini oshirishda integratsion yondashuv ... 42
Kamolitdinov Mirzohid

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda interfaol metodlarning samaradorligi ... 45
Kamolitdinova Dilnoza Axmadilaxanovna

Bo'lajak tarbiyachilarda kreativ faollikni rivojlantirish mexanizmlari ... 48
Nurjanova Rayxan Urazbaevna

Sinf biologiya fanini o'qitishda TIMSS topshiriqlardan foydalanish metodikasi va baholash mezonlari ... 52
Xaitboyeva Dilorom Rustam qizi

Qandli diabet tashxisli bemorlarda shaxs tuzilmasining emotsional komponentlari ... 56
Sadikova Umida Botirovna

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda pedagogik diagnostikani amalga oshirishning natijaviyligi ... 60
Maxmutazimova Yulduz Raxmatovna, Qodirova Shaxnoza Saidazim qizi

Kasbiy imij shakllanishida psixologik jihatlarning tafovutlari ... 64
Aminova Dilnoza Orifjonovna

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktorlarining jamoa bilan ishlash jarayonida yetakchilik kompetensiyalarini rivojlantirish ... 69
Abdiyeva Fazilat Fayzulla qizi

Kichik maktab yoshidagi bolalar shaxsi rivojlanishida psixologik moslashuvning tipik xususiyatlari ... 73
Mirsaitova Guzal Baxodirovna

Oliy ta'lim tizimida variativ modellashtirish asosida talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarining qo'llanilishi ... 76
Quvvatova Mohira Hikmatillayevna

Interfaol treninglar orqali o'qituvchilarning innovatsion fikrlashini rivojlantirish tajribasi ... 79
Abdiyeva Shodiyona Yodgor qizi

Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyani shakllantirishning ahamiyati ... 82
Zulayxo Nazarova, Qarshiboyeva Muxlisa Ismatullo qizi

Ijodiy qobiliyatni o'stirishda pedagogik mahorat va innovatsion metodlar ... 85
Mutallibova Odinaxon Mirzaolimjon qizi

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida olimpiadalarga tayyorlashda masalalar yechish texnologiyasi 11-sinf misolida ... 89
Aslonov Xayrullo Shukrullo o'g'li

Bokschi qizlarni texnika taktikasini takomillashtirish 94
Axmedov Latifjon G'ayrat o'g'li

Ixtisoslashtirilgan terminologiyaning asosiy lingvistik xususiyatlari 99
Axmedova Dilnoza Anvarovna

Interfaol metodlar orqali zamonaviy darslarni tashkil etishning o'ziga xos tendensiyalari 102
Bakirov Otabek Bo'ranovich

Boshqaruv psixologiyasi terminlarini tarjima qilishning metodologik muammolari 106
D. J. Norboyeva

Raqamli transformatsiya sharoitida oliy ta'lim muassasalari talabalari ruhiyatiga virtual muhitning salbiy ta'siri 110
Giyosov Ulug'bek Eshpulatovich, Turayeva Nigora Husniddin qizi

Hamshiralik ishida raqamli texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi 113
Rasulova Gulmira, Amonova Dildora, Abdurahmonov Aziz, Hakimova X. X.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kognitiv qobiliyatlarni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar 117
Jumayev Xushboq Soatmumin o'g'li

Principles of Organising Autonomous Learning 121
Khazratova Zukhra Mamaraimovna

Najot – ta'limda, najot-tarbiyada 124
Mo'minova Manzura Mamasodiqjonovna

Educational Potential of Museum Pedagogy and Criteria for its Application in Developing Historical Thinking of Pre-Service History Teachers 127
Niyozov Javlonbek

Landshaft dizayni vostasida bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining estetik va kreativ ko'nikmalarini rivojlantirish 131
Radjapova Zuxra Tirkashevna

Abdulla Avloniy pedagogik merosida shaxs psixologiyasi masalalari 134
S. O. Mamarasulov, D. A. Egamberdiyeva

TBL metodini qo'llash orqali o'quvchilarning madaniyati va ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish 138
Sodikova Oyshakhon Muxammadsodik

Pedagogik innovatsiyalarni boshqarishning nazariy-metodologik asoslari 142
Solihova Barno Sodiq qizi

Boshlang'ich ta'lim magistratura talabalarining ijodiy faolligini rivojlantirish shart-sharoitlari 146
Yarmatov Shermo'min Rahmatovich

Формирование готовности родителей детей старшего дошкольного возраста к выполнению воспитательной функции в семье 149
Атаджанова Сохиба Талиповна

Redjio pedagogik yondashuv asosida maktabgacha katta yoshdagi bolalarda mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish pedagogik muammo sifatida 152
Djamilova Nargiza Nuritdinovna, Otahonova Marjona

Talabalarda algoritmik kompetentlikni rivojlantirishning sun'iy intellekt va Big Data Analytics asosida o'quv faoliyatini real vaqt rejimida kuzatuvchi va boshqaruvchi konseptual modelni takomillashtirish 155
Kayumova Nazokat Rashitovna

Raqamli ta'lim muhitida chet tili o'qituvchilari va talabalar o'rtasidagi interaktsiyaning pedagogik samaradorligi va innovatsion mexanizmlari 163
Eshonqulova Umida Xolmirzayevna

MTTlarda nutqni rivojlantirishga doir mashg'ulotlarda interfaol usullardan foydalanish texnologiyasi 168
To'laboyeva Iqbolaxon Olimjonovna

Ta'lim jarayonidagi konfliktlar 173
Abulova Mohigul Komiljonzoda

Talabalarning bolalarda ijtimoiy moslashuvni shakllantirishga kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish 176
Inomova Mahliyo Yusuf qizi

Shaxs tuzilmasida ma'naviy intellekt: nazariy-metodologik tahlil va psixologik interpretatsiya 179
Mirxoliqova Charos Xabibullaevna

18-20 yoshli belbog'li kurashchilarning musobaqa oldi jismoniy tayyorgarliklari 183
Muzafarov Muxammadali Maxsudovich

Talabalarda mustaqil ta'lim topshiriqlaridan foydalanib kasbiy madaniyatini rivojlantirishga zamonaviy yondashuvlar (boshlang'ich ta'limda tarbiya fani misolida) 187
Yadgarova Surayyo

Maktab o'quvchilariga pedagogik ta'sir ko'rsatishda o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish 190
Yo'ldoshova Shahlo Shukurullo qizi

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirishning nazariy tahlili 194
Yusupova Sanobar Odil qizi

Типология научного текста: от жанровой классификации к дискурсивной модели 197
Бахтияр Катибжанович Саттаров

Взаимодействие педагога и семьи в профилактике и преодолении стресса у детей дошкольного возраста... 201
Г. С. Алиходжаева, Х. Рахимова

Условия эффективности инклюзивного образования.. 206
Г. С. Алиходжаева, Л. О. Бекмуродова

Педагогическая готовность к обучению в школе детей билингов... 211
Г. С. Алиходжаева, Н. А. Ганиева

Педагогические условия формирования эмоционального интеллекта у дошкольников 216
Джалилова Феруза Намазовна

Milliy meros va musiqiy madaniyatning yosh avlod tarbiyasidagi o'rni 219
Zuhriddin Azizov

Госпитальная школа как пространство поддержки и развития ребёнка (на примере госпитальной школы при детской клиники Синсиннати, США) 222
Муминов Р. Р., Хакимова Н. Х., Набиева Г. Г.

Интерактивные формы работы в процессе профориентации детей дошкольного возраста 227
Н. Т. Жураева, С. М. Ахмеджанова

Samarali hamkorlikdagi faoliyatga tayyorlashga oid yondashuvlar 231
Hojiyeva Zulfiya O'ktamovna

ABDULLA AVLONIY PEDAGOGIK MEROSIDA SHAXS PSIXOLOGIYASI MASALALARI

S. O. Mamarasulov
Guliston davlat pedagogika instituti
Pedagogika va psixologiya kafedrasi stajyor oʻqituvchisi

D. A. Egamberdiyeva
Guliston davlat universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada oʻzbek maʼrifatparvar pedagogi Abdulla Avloniyning pedagogik merosida shaxs psixologiyasi masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda Avloniyning taʼlim va tarbiya haqidagi qarashlari shaxs kamoloti, axloqiy ong, iroda, hissiyot va tafakkur bilan uzviy bogʻliqlikda oʻrganiladi. Maqolada Abdulla Avloniyning pedagogik merosi hamda unda shaxs psixologiyasi masalalarining oʻrni chuqur tahlil etiladi. Muallif Avloniyning taʼlim tizimiga qoʻshgan hissasi, pedagogik gʻoyalari va shaxsiy xususiyatlari orqali zamonaviy taʼlim jarayoniga koʻrsatgan taʼsirini yoritadi. Shuningdek, Avloniyning taʼlimdagi innovatsion yondashuvlari, oʻquvchilarning ruhiy holati va shaxsiy rivojlanishiga boʻlgan eʼtibori tahlil qilinadi. Avloniyning psixologik qarashlari va ularning amaliyotdagi qoʻllanilishi haqida ham ilmiy xulosalar keltiriladi. Ushbu tadqiqot Avloniyning pedagogik merosini oʻrganish orqali taʼlim sohasida yangi yondashuv va metodlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi. Maqola taʼlim oluvchilar, pedagoglar va psixologlar uchun qimmatli ilmiy manba boʻlishi kutilmoqda. Tadqiqot jarayonida matnlarni tahlil qilish, qiyosiy-tahliliy va umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Kalit soʻzlar: Abdulla Avloniy, pedagogik meros, shaxs psixologiyasi, tarbiya, axloq, hissiyot, tafakkur, shaxs kamoloti, psixologiya, taʼlim.

Abstract: This article analyzes issues of personality psychology in the pedagogical heritage of the Uzbek enlightener and educator Abdulla Avloni. The study examines Avloni's views on education and upbringing in close connection with personal development, moral consciousness, will, emotions, and thinking. The article provides an in-depth analysis of Abdulla Avloni's pedagogical legacy and the psychological dimensions of personality reflected in his works. The author explores Avloni's contribution to the education system, his pedagogical ideas, and his influence on the modern educational process through the lens of personal characteristics. The study also analyzes Avloni's innovative approaches to education, his attention to students' mental states, and their personal development. In addition, the article discusses Avloni's psychological concepts and their practical application. This research aims to support the development of new approaches and methods in education through the study of Avloni's pedagogical heritage. The article is expected to serve as a valuable resource for students, educators, and psychologists. Methods of text analysis, comparative analysis, and generalization were employed in the research process.

Key words: Abdulla Avloni, pedagogical heritage, personality psychology, upbringing, morality, emotions, thinking, personality development, psychology, education.

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы психологии личности в педагогическом наследии узбекского педагога-просветителя Абдуллы Авлони. В исследовании рассматриваются взгляды Авлони на образование и воспитание в тесной взаимосвязи с личностным развитием, моральным сознанием, волей, эмоциями и мышлением. В статье даётся углублённый анализ педагогического наследия Абдуллы Авлони и проблем психологии личности. Автор раскрывает вклад Авлони в систему образования, его педагогические идеи и влияние на современный образовательный процесс через призму личностных характеристик. Анализируются новаторские подходы Авлони к обучению, его внимание к психическому состоянию и личностному развитию учащихся. Также рассматриваются психологические концепции Авлони и возможности их практического применения. Исследование направлено на разработку новых подходов и методов в сфере образования на основе изучения педагогического наследия Авлони. Ожидается, что статья станет ценным ресурсом для студентов, педагогов и психологов. В ходе исследования использовались методы анализа текста, сравнительного анализа и обобщения.

Ключевые слова: Абдулла Авлони, педагогическое наследие, психология личности, воспитание, мораль, эмоции, мышление, развитие личности, психология, образование.

KIRISH

O‘zbek pedagogik tafakkuri tarixida Abdulla Avloniy alohida o‘rin tutadi. U nafaqat ma’rifatparvar shoir va jamoat arbobi, balki chuqur pedagogik va psixologik qarashlarga ega mutafakkir sifatida ham tanilgan. Avloniy o‘z asarlarida ta’lim va tarbiya masalalarini shaxs kamoloti bilan uzviy bog‘liq holda yoritadi. Ayniqsa, shaxs psixologiyasiga doir fikrlari, bolalar va yoshlarning ma’naviy, axloqiy hamda irodaviy sifatlarini shakllantirish haqidagi qarashlari bugungi zamonaviy pedagogika va psixologiya nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada Abdulla Avloniy pedagogik merosida shaxs psixologiyasi masalalari tadqiq etilib, tadqiqot usullari, natijalari va ularning muhokamasi bayon etiladi. Mazkur tadqiqot sifat tahliliga asoslangan bo‘lib, unda tarixiy-pedagogik va psixologik yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yoxud axloq” [1], “Maktab gulistoni” [2], “Adabiyot yoxud milliy she’rlar” [3] kabi asarlari matnlarni tahlil qilish usuli asosida o‘rganilib, ularda shaxs psixologiyasiga oid tushuncha va g‘oyalar aniqlangan, Avloniy qarashlari zamonaviy psixologiya va pedagogika nazariyalari bilan qiyosiy-tahliliy usul orqali solishtirilgan hamda olingan ma’lumotlar asosida shaxs psixologiyasiga oid asosiy tamoyillar umumlashtirilib tizimlashtirilgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tadqiqot jarayonida Abdulla Avloniy tomonidan ilgari surilgan tarbiya, axloq, iroda, hissiyot va tafakkur haqidagi qarashlar markaziy obyekt sifatida tanlandi. “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida shaxs psixologiyasiga oid tushunchalar, avvalo, axloqiy ong va ruhiy tarbiya bilan bog‘liq holda talqin etilgani aniqlandi. Muallif inson xulq-atvorining shakllanishida ichki ruhiy holat, odat va ijtimoiy muhitning ta’sirini asoslab beradi. Ushbu asar tahlili Avloniy axloqni shaxs psixologik barkamolligining markaziy omili sifatida ko‘rganini ko‘rsatdi [1].

“Maktab gulistoni” [2] asarini tahlil qilish jarayonida ta’lim jarayonining o‘quvchi psixologiyasiga ta’siri yoritilgan g‘oyalar aniqlandi. Unda bolalarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va ruhiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim berish zarurligi ta’kidlanadi. Asarda o‘qituvchi shaxsining psixologik ta’siri, rag‘bat va tanbehning o‘rni shaxs rivojida muhim ekanligi ko‘rsatib berilgan.

“Adabiyot yoxud milliy she’rlar” [3] asari tahlili esa shaxs psixologiyasida hissiy tarbiya va estetik didning ahamiyatini ochib berdi. Undagi she’riy va badiiy obrazlar orqali milliy o‘zlikni anglash, vatanparvarlik va ma’naviy kechinmalarni shakllantirishga qaratilgan psixologik ta’sir vositalari aniqlandi. Bu esa Avloniy adabiyotni shaxsning emotsional va ma’naviy rivojiga xizmat qiluvchi muhim omil sifatida baholaganini tasdiqlaydi. Umuman olganda, matnlarni tahlil qilish usuli asosida olib borilgan tadqiqot natijalari Abdulla Avloniyning pedagogik asarlarida shaxs psixologiyasiga oid g‘oyalar tizimli va uzviy ravishda yoritilganini ko‘rsatdi. Ushbu tahlil Avloniy merosining psixologik-pedagogik ahamiyatini chuqurroq anglash imkonini berdi.

Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tahliliy usuldan keng foydalanildi. Ushbu usul yordamida Abdulla Avloniy pedagogik merosida ilgari surilgan shaxs psixologiyasiga oid qarashlar zamonaviy psixologiya va pedagogika nazariyalari bilan qiyoslab o‘rganildi.

Qiyosiy tahlil Avloniy g‘oyalarining nazariy mohiyatini chuqurroq anglash, ularning ilmiy asoslanganlik darajasini aniqlash hamda bugungi ta’lim tizimidagi ahamiyatini baholash imkonini berdi. Qiyosiy tahlil jarayonida, avvalo, Avloniy tomonidan ta’kidlangan tarbiyaning shaxs kamolotidagi yetakchi roli zamonaviy rivojlanish psixologiyasidagi sotsializatsiya va shaxs shakllanishi nazariyalari bilan solishtirildi. Natijada Avloniy inson psixologik rivojini ijtimoiy muhit, ta’lim va tarbiya bilan chambarchas bog‘liq holda talqin qilgani, bu esa hozirgi konstruktivistik va sotsiokultural yondashuvlarga mos kelishi aniqlandi. Shuningdek, Avloniy qarashlaridagi axloqiy tarbiya va irodani shakllantirish masalalari zamonaviy shaxs psixologiyasidagi motivatsiya, ichki nazorat va irodaviy barqarorlik tushunchalari bilan qiyoslandi.

Tahlil natijalari Avloniy axloqiy ongni shaxsning psixologik yetukligini belgilovchi asosiy mezonlardan biri sifatida ko‘rganini ko‘rsatdi, bu esa bugungi shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasiga uyg‘un ekanini tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, Avloniy asarlarida ilgari surilgan hissiy tarbiya haqidagi fikrlar zamonaviy emotsional intellekt nazariyalari bilan qiyoslab tahlil qilindi. Natijada uning bolalarda ijobiy his-tuyg‘ularni rivojlantirish, salbiy emotsiyalarni boshqarish haqidagi qarashlari bugungi psixologik yondashuvlar bilan mazmunan mushtarak ekanligi aniqlandi. Umuman olganda, qiyosiy-tahliliy usul asosida olib borilgan tadqiqot Abdulla Avloniy pedagogik qarashlarining ilmiy va amaliy ahamiyatini ochib berdi. Ushbu usul Avloniy merosining zamonaviy psixologiya va pedagogika fanlari bilan uzviy bog‘liqligini asoslashga xizmat qildi.

Tadqiqot jarayonida umumlashtirish usuli muhim metodologik ahamiyat kasb etdi. Ushbu usul yordamida matnlarni tahlil qilish va qiyosiy-tahliliy yondashuv asosida olingan ma’lumotlar jamlanib, Abdulla Avloniy pedagogik merosida shaxs psixologiyasiga oid asosiy tamoyillar tizimlashtirildi. Umumlashtirish jarayoni alohida fikr va g‘oyalarni yagona ilmiy konsepsiya sifatida talqin qilish imkonini berdi. Olingan ma’lumotlarni umumlash-

tirish natijasida Avloniy qarashlarida shaxs psixologiyasining asosini tashkil etuvchi bir qator yetakchi tamoyillar aniqlandi. Jumladan, tarbiyaning shaxs ruhiy kamolotidagi ustuvorligi, axloqiy ongning psixologik rivojdagi hal qiluvchi roli, hissiy tarbiyaning shaxs muvozanatini ta'minlashdagi ahamiyati hamda tafakkur va bilimning o'zaro bog'liqligi asosiy tamoyillar sifatida tizimlashtirildi. Shuningdek, umumlashtirish usuli orqali Avloniy asarlarida shaxs psixologiyasi individual xususiyatlar va ijtimoiy muhit ta'siri birligida talqin etilgani aniqlandi. Bu esa uning pedagogik qarashlarida shaxs rivoji kompleks va uzviy jarayon sifatida yondashilganini ko'rsatdi. O'qituvchi shaxsining psixologik ta'siri, tarbiya jarayonida namuna va muhit omillarining ahamiyati ham umumlashtirilgan tamoyillar doirasida baholandi.

Umuman olganda, umumlashtirish usuli asosida olib borilgan tahlil Abdulla Avloniy pedagogik merosida shaxs psixologiyasiga oid g'oyalarni tizimli, mantiqiy va ilmiy asoslangan holda ifodalash imkonini berdi. Ushbu tizimlashtirilgan tamoyillar Avloniy merosining zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlari uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Olib borilgan tadqiqot natijalari Abdulla Avloniy pedagogik merosida shaxs psixologiyasi masalalari chuqur, izchil va tizimli ravishda yoritilganini ko'rsatdi. Matnlarni tahlil qilish, qiyosiy-tahliliy va umumlashtirish usullari asosida olingan ilmiy xulosalar Avloniy qarashlarining nafaqat pedagogik, balki psixologik jihatdan ham mukammal konsepsiyaga ega ekanini tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Avloniy shaxs psixologiyasini tarbiya jarayonidan ajralmas hodisa sifatida talqin qilgan bo'lib, uning asarlarida shaxsning ruhiy, axloqiy va intellektual rivoji bir-biri bilan uzviy bog'liq holda yoritiladi. U inson psixologik kamolotining asosi tarbiya ekanini ta'kidlab, muhit, oila, maktab va jamiyatning shaxs ongiga ko'rsatadigan ta'sirini alohida qayd etadi, bu esa zamonaviy psixologiyada e'tirof etilgan sotsiokultural rivojlanish g'oyalari bilan mos keladi. Shuningdek, tadqiqot natijalari Avloniy qarashlarida axloqiy ong va irodani shaxs psixologiyasidagi yetakchi o'rin tutishini aniqladi; u axloqni inson ruhiy dunyosini boshqaruvchi asosiy mexanizm sifatida baholab, halollik, adolat, sabr-toqat va mas'uliyat kabi sifatlarni shaxsning ichki barqarorligi hamda ijtimoiy moslashuvini ta'minlovchi psixologik omillar sifatida talqin etadi.

Tadqiqot davomida Avloniy pedagogik merosida hissiy tarbiyaning muhim o'rni mavjud ekani aniqlanib, uning asarlarida bolalarning his-tuyg'ularini boshqarish, ijobiy emotsiyalarni shakllantirish va salbiy kechinmalarni jilovlashga qaratilgan fikrlar tizimli ravishda berilgani ma'lum bo'ldi, bu esa uning qarashlari zamonaviy emotsional intellekt nazariyalariga yaqin ekanini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari Avloniy tafakkur va bilim o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikka katta e'tibor qaratganini ham tasdiqlab, u bilim olish jarayonini faqat ma'lumot egallash emas, balki shaxs tafakkurini, mustaqil fikrlash va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiruvchi psixologik jarayon sifatida talqin etganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Avloniy asarlarida o'qituvchi shaxsining psixologik ta'siri alohida o'rin tutib, o'qituvchining nutqi, xulqi, munosabati va shaxsiy namunasi o'quvchi psixologiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatishi ta'kidlanadi hamda u o'qituvchini shaxs psixologiyasini shakllantiruvchi yetakchi subyekt sifatida baholaydi.

Umumlashtirilgan natijalar Avloniy pedagogik merosida shaxs psixologiyasi individual xususiyatlar va ijtimoiy muhit uyg'unligi asosida yoritilganini, shaxs rivojini biryoqlama emas, balki murakkab va ko'p omilli jarayon sifatida ko'rganini tasdiqlab, uning pedagogik qarashlari ilmiy jihatdan pishiq va zamonaviy yondashuvlarga yaqin ekanini namoyon etadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari Abdulla Avloniy pedagogik merosida shaxs psixologiyasi masalalari mukammal nazariy asosga ega ekanini hamda uning g'oyalari bugungi pedagogika va psixologiya fanlari uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etishini tasdiqlab, ushbu merosni ta'lim tizimida, ayniqsa, shaxsga yo'naltirilgan va ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonlarida samarali qo'llash imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari Abdulla Avloniy pedagogik merosida shaxs psixologiyasi masalalari chuqur ilmiy-nazariy asosga ega ekanini ko'rsatdi. Olingan natijalar tahlili Avloniy qarashlarining tizimli, kompleks va uzviy xarakterga egaligini tasdiqlaydi. U shaxs psixologiyasini ta'lim va tarbiya jarayonidan ajratmagan holda, uni shaxs kamolotining markaziy omili sifatida talqin etadi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, Avloniy tomonidan ilgari surilgan tarbiyaning yetakchi roli haqidagi g'oyalar zamonaviy rivojlanish psixologiyasidagi sotsiokultural yondashuvlar bilan uyg'unlashadi. Uning fikricha, shaxs ruhiy shakllanishida ijtimoiy muhit, oila va maktab hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu qarashlar bugungi ilmiy tadqiqotlarda shaxs rivoji tashqi va ichki omillar birligi asosida tushuntirilishi bilan mos keladi [5].

Shuningdek, muhokama natijalari Avloniy axloqiy ong va irodani shaxs psixologik yetukligining asosiy mezoni sifatida baholaganini ko'rsatdi. Zamonaviy psixologiyada shaxsning ijtimoiy moslashuvi va ichki barqarorligi axloqiy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq holda talqin etiladi. Avloniy bu masalani o'z davridayoq ilmiy jihatdan asoslab, axloqiy tarbiyani shaxs psixologiyasining tayanch komponenti sifatida ko'rsatgan.

Muhokama jarayonida Avloniy qarashlaridagi hissiy tarbiya masalalari ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etdi. Tadqiqot natijalari uning ijobiy his-tuyg'ularni shakllantirish, salbiy emotsiyalarni boshqarish haqidagi fikrlari zamonaviy emotsional intellekt nazariyalari bilan mazmunan mos kelishini ko'rsatdi [4]. Bu holat Avloniy pedagogik qarashlarining psixologik poydevori mustahkam ekanini yana bir bor tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, muhokama jarayonida Avloniy bilim va tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlikka alohida e'tibor qaratgani aniqlandi. U bilim olishni shaxsning mustaqil fikrlashi va psixologik erkinligini rivojlantiruvchi jarayon sifatida baholaydi. Bu yondashuv zamonaviy kognitiv psixologiya qarashlariga mos keladi.

Umuman olganda, dissertatsiya talablari nuqtayi nazaridan olib borilgan muhokama Abdulla Avloniy pedagogik merosida shaxs psixologiyasi masalalari chuqur ilmiy asoslanganligini va uning g'oyalari hozirgi pedagogika hamda psixologiya fanlari uchun muhim nazariy manba ekanini ko'rsatdi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Avloniy pedagogik merosi shaxs psixologiyasi masalalarini chuqur va har tomonlama yoritib bergani bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Uning qarashlarida shaxs kamoloti nafaqat bilim va tarbiya, balki ruhiy holat, axloqiy fazilatlar, ijtimoiy muhit hamda individual xususiyatlar bilan uzviy bog'liq holda talqin etiladi. Avloniy tarbiyani inson psixologiyasini inobatga olgan holda tashkil etish zarurligini ta'kidlab, o'qituvchi shaxsining psixologik savodxonligi muhimligini ilgari suradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
2. Avloniy A. Maktab gulistoni. – Toshkent: Fan, 1986.
3. Avloniy A. Adabiyot yoxud milliy she'rlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1979.
4. Avloniy A. Tanlangan asarlar. 2-jild. – Toshkent: Ma'naviyat, 2000.
5. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Zunnunov A. O'zbek pedagogik fikri tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 1998.
7. Qodirov B. R. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.
8. G'oziyev E. G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2004.
9. Davletshin M. G'. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2007.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02	Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07	Ta’limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №2(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani 19-mavze, 17-uy.